

Alun Munslow

Staffordshire University

„Prošlost-*kao*-povijest“

S engleskog jezika prevela: **Marija Marčetić**, dipl. anglist

Ovim esejom želim objasniti svoja stajališta o historiografiji – zašto o povijesti mislim onako kako mislim. Trenutno pišem knjigu o tome gdje, kada i kako ja mislim da su povjesničari kao profesija počinili niz pogrešaka kada se radi o prirodi njihovog odnosa prema vremenu prije sadašnjosti i u toj knjizi dajem sažetak vlastitog „stajališta o povijesti“. Njega karakterizira moja duboka sumnja u odnosu na uvjerenje većine profesionalnih povjesničara koji, čini se, prihvaćaju da, iako je povijest prilično očito oblik pripovijedanja, ipak ostaje izravni kontakt s realnošću prošlosti. Mislim da se ovo potpuno krivo mišljenje temelji na tri pretpostavke. To su da (a) „pravi kvalificirani povjesničari“ mogu „razumjeti povijest / priču“ *pomoću* detaljnog znanja o činjeničnim zapisima kroz „izvore“, (b) da postoji temeljita praksa „povijesne metode“ koja dopušta postizanje točke (a), tako da se (c) povijesna pripovijest koja proizlazi iz toga može slagati s „prošlosti“ kao vjerodostojni i objasnidbeni oblik znanja.

Kao što je dobro poznato, ovo razmišljanje i praksa često se mogu rezimirati u sljedeće: „reći istinu, a time i istinitu priču.“ Međutim, smatram da je to neuvjerljivo zbog ontološke razlike između „prošlosti“ koja se definira kao stvarnost „onoga što je nekada bilo“ i „povijesti“ kao pripovijesti koja je napisana o njoj. To, naravno, nije nova ideja. No po mom mišljenju jednostavno je pogrešna ideja da se za primarne izvore može pretpostaviti (a) da su to dokazni materijali koje su proizveli „ljudi u prošlosti“ i da se (b) te dokumentirane relikvije ili tragove može opisati kao „ostatke onoga što se dogodilo u prošlosti“, a njih se onda može (c) preokrenuti riječima koje su jako povezane s nekim događajem tako da su „povijesne činjenice“ (*res gestae*) (d) elementarne za priču o onome što se dogodilo (*historiae rerum gestarum*).

Započeo sam akademsku karijeru u kasnim 60-ima i ranim 70-ima 20. stoljeća kao povjesničar društvenih znanosti. E sad, nikada nisam sasvim vjerovao da je „stvarati povijest“ jednostavno stvar uspostavljanja „činjenica“ ili otkrivanja značenja njihove „određene povezanosti“. Tako da sam, pretpostavljam, smatrao da su „činjenice“ uvijek konstruirane. Međutim, nikada mi nije sinulo da „događaje“ definiram kao određenu formu opisa koju sam *fabricirao* na one načine na koje biram „otkriti“ pripovijest, a za koju pretpostavljam da je morala postojati davno u prošlosti. Postoji poprilična ironija u ovoj situaciji, zar ne?

Dok je privrženost empiricizmu – istraživanju u svrhu dobivanja istine – pohvalno, uvjerenje da „priča“ mora postojati i biti reprezentativna u smislu onoga što jest – ili tako sada mislim – nije. Stoga odbijam prihvatiti ideju da najvjerojatnija priča mora biti *tamo negdje u prošlosti, u iščekivanju* da je otkrije vješt povjesničar. Ili, drugim riječima, smatram da je povijest *fabricirana* narativna konstrukcija, a to znači da ona nije objektivni proces „rješavanja zagonetke“ i pisani prikaz rješenja u interpretativnom izvješću (s velikim brojem zapisa ostalih povjesničara u svrhu uspoređivanja i kontrastiranja).

Ne iznenađuje da sam počeo misliti da oni povjesničari koji smatraju da su „iznimno vješti“ djeluju pod potpuno pogrešnim dojmom da su „u potrazi za poviješću“ kao da je ona nešto *ne-fabricirano* i „negdje tamo u prošlosti“. To je nedoumica oko same srži pojma „prošlosti“, a koju se shvaća kao „povijest“. Zahvaljujući mom čitanju Haydena Whitea i Keitha Jenkinsa (i velikog broja drugih – pogledaj dolje) postao sam razočaran tom poprilično neobičnom idejom.

Stoga smatram (barem trenutno) da su povijesti *fabricirane*, jer po definiciji ne mogu imati nikakvu izravnu uzročno-posljedičnu vezu sa „stvarnom“ utemeljenošću (a navođenje događaja u prošlosti to za mene nije). Razlog zbog kojeg odbijam miješanje pojmova „prošlost“ i „povijest“ jest zbog „problema povijesnog pripovijedanja“. No taj problem također uključuje i narativne izvore povjesničara. Gotovo ne sumnjam da će, kako ga ja nazivam, *povjesničar određene vrste* (koji je predstavnik empirijsko-analičkog pristupa) u ovom trenutku reći „ali što je sa statusom činjenica?“ Moj odgovor je da, dok ima status iskazanog opravdanog mišljenja, činjenica ostaje prošli događaj ili djelovanje koje sada postoji samo kao opis – kao što Ankersmith kaže ‘događaj pod opisom’ – a da bi imala značenje, mora biti umetnuta u prejudicirani i *fabricirani* diskurzivni sustav „pisanja povijesti“. Dakle, ja sam povjesničar narativnog konstrukcionizma.

U skladu s tim, mislim da se kao narativna *fabricacija* „povijesna pripovijest“ ne bi trebala miješati s prošlošću što je zapravo i bila, unatoč njezinoj empirijskoj dimenziji.

Stoga smatram da zbog toga što povjesničar ne može *svoju* povijest svrstati u realnost prošlosti (a i da nekim čudom to može, nikada ne bismo to mogli ispitati?), sve što bilo tko može učiniti jest uspoređivati (svoje/naše) povijesti. To nije samo zbog toga što „stvarati povijest“ ne uključuje samo „perspektivu i politička uvjerenja“ povjesničara (ovo je desno usmjerena, a ovo je lijevo usmjerena povijest), već zbog toga što je ovaj argument jedini način da se suočite s njim ili odbacite puno važnije i skriveno *filozofsko* uvjerenje da se povijest velikim dijelom može izraziti „onim što je bila“ u obliku „svoje“ pripovijesti, kako bi to mogao reći povjesničar konstruktivist.

Dakle, velika većina povjesničara (koji su *određene vrste*), čini se misle, da koliko je ono što kažu kao pripovjednu prezentaciju bliže empirijskoj realnosti prošlosti, to

se prošlost u povijesti može tumačiti s velikom preciznošću, i to unatoč njihovim perspektivama, politikama i filozofskim uvjerenjima. Ono što to znači za mene jest da nužna pretpostavka o promišljenoj objektivnosti ne poriče argument narativnog konstrukcionista.

Mislim da se konvencionalno uvjerenje o mogućnosti izjednačavanja „prošlosti“ i „povijesti“ temelji na (barem) pet krajnje dvojbenih pretpostavki koje se tiču prirode usvajanja znanja o prošlosti:

- Prva pretpostavka povjesničara određene vrste je epistemološka pretpostavka da su iskazi povjesničara o njihovim uvjerenjima o prošlosti – činjenice – empirijski opravdane. To je pojam *empirijskog skepticizma*.
- Druga pretpostavlja je skupljanje tih činjenica kako bi se „otkrilo“ ili „našlo“, „razotkrilo“, „iskopalo“, i/ili „pronašlo“ najvjerojatnije/istinito značenje i objašnjenje prošlosti. To obično poprima oblik hipoteze koja pokušava objasniti „što činjenice znače“. Povjesničari imaju tehnički naziv za taj proces, a to je *koligacija*.
- Treća pretpostavka je da to jedino mogu postići *zaključivanjem* veza između njih. To obično poprima oblik hipoteze koja pokušava objasniti „što činjenice znače“.
- Četvrta pretpostavka je da se kao posljedica ovog procesa koligacije i zaključivanja od povjesničara očekuje da unaprijede, koliko je objektivnije moguće, „povijesna objašnjenja“ koja bi mogla /trebala/morala ponuditi najvjerojatnije „istinito značenje“ prošlosti.
- A peta pretpostavka je (a sve vodi k tome) da se najvjerojatnije „istinito značenje prošlosti“ može tek onda ponuditi u obliku (onoga što je u praktičnom smislu) potpune adekvatne *tekstualne reprezentacije*.

Posljedica ovih pet pretpostavki je rašireno mišljenje da „prošlost“ i „povijest“ mogu biti – a zapravo jesu – jednake. Stoga „prošlost“ i „povijest“ postaju zamjenjivi pojmovi. To je klasični primjer *post hoc, ergo propter* pogreške – „nakon toga, dakle zbog toga“.

Ja tvrdim da je miješanje pojmova „prošlosti“ i „povijesti“ samo posljedica definicije određene vrste povijesti i to one s kojom su upoznati skoro svi studenti povijesti – empirijski skeptične, koligacijske, objektivne u zaključivanju i reprezentacijske. Međutim, smatram da je ova definicija samo jedna od procjena prirode povijesti. Drugim riječima, ona prozlaži iz *određene* skupine epistemoloških pretpostavki. A, kako sam upravo predložio, rezultat toga je *povijest određene vrste*.

Moj argument je da je ovo definicija povijesti, koja je jednostavno rezultat niza filozofskih izbora sukcesivne generacije povjesničara od oko 1700. godine pa naovamo koji su postali temelj sada široko prihvaćenog gledišta povijesti kao prošlosti koja je ili *rekonstruirana* ili (nešto sofisticiranije) ponovno *konstruirana* pomoću peterostrukog mehanizma kojeg sam upravo prikazao. No, smatram da se ne *mora* razumjeti na ovaj način. Zapravo se ne bi trebalo razumjeti na ovaj način.

Moj cilj kao *narativnog konstrukcionista* (nasuprot *konstrukcionistu* koji koristi pet pretpostavki) jest propitkivati epistemološku definiciju. A to činim na način da ću potvrditi argumente suvremenih filozofa povijesti – između ostalih – Haydena Whitea, Keitha Jenkinsa, Sandea Cohena, Roberta A. Rosenstonea i Franka Ankersmita. To ću učiniti tako što ću ukazati na njihove argumente koji se tiču *dvojne* prirode historiziranja. Ne treba biti pronicljiv da se primijeti da proizvodnja povijesnih pripovijesti neizbježno izaziva podijeljenost, raspravu i često kritiku. Zapravo, smatram da su od ranog 17. stoljeća različite skupine filozofa i povjesničara raspravljali o svojim konkretnim filozofskim idejama i djelovanjima u svezi prirode našeg „povijesnog“ bavljenja prošlošću.

Mislim da bi bilo potpuno pogrešno pretpostaviti da se *dvojna* priroda povjesničara kao neka vrsta „evolucije povijesti“ iz rane faze nezrelosti i primitivnosti može integrirati u zrelu i sofisticiranu fazu za koju će većina povjesničara određene vrste reći da i danas postoji tamo gdje se vode rasprave, prije svega o „rezultatima“ i odgovarajućim uporabama izvora.

Naprotiv, ja tvrdim da „pretvaranje prošlosti u povijest“ zapravo počinje s našim razumijevanjem prirode i funkcioniranjem povijesnog pripovijedanja, a ne prošlosti i stoga njezino sadašnje stanje „podijeljenosti“ ne upućuje na ontološku prirodu pripovijedanja. Povjesničari jednostavno raspravljaju o pogrešnim stvarima. Kao prvo, većina povjesničara ne suprotstavlja se svojim epistemološkim pretpostavkama što bi, naravno, dovelo do krize djelovanja. Nije epistemološka konfrontacija „pronaći“ nove izvore ili doći do „pametnijih zaključaka“ i tvrditi da „otkrivaju još vjerojatnije pripovijesti tamo negdje u prošlosti.“ Ovaj višestruki neuspjeh nastavit će se sve dok povjesničari određene vrste ne postanu puno više svjesni vlastitih epistemoloških pretpostavki. Najjednostavnije rečeno, povjesničari bi općenito trebali priznati – i ne bojati se tog priznanja. – da su oni ti koji stvaraju „prošlost-*kao*-povijest“. Povijest ne može stvarati vlastite pripovijesti. Čak i ako povjesničari određene vrste priznaju da je „pisanje povijesti“ problematično jer je to više od nuđenja najvjerojatnijeg značenja povijesnog dokaza, općenito se tako ne smatra jer pripada jednoj potpuno različitoj kategoriji egzistencije nego „prošlost“.

Ova nesretna ontološka pogreška zadržala se u konvencionalnoj logici prema kojoj je „pisanje povijesti“ teško, ali kada se „radi pravilno“ dokaz prošlosti „poprima oblik(e)“ koji povjesničaru dopušta uvid u ono što najvjerojatnije znači. Mislim da je to sasvim pogrešno. Analogija koja je svojstvena ovom argumentu je ona koja predstavlja dijalog ili razgovor s prošlošću. Cilj koji se želi postići ovom procjenom jest predložiti da kad povjesničar pita prava pitanja, prošlost će osigurati prave odgovore. Povijest govori! Naravno, još jedna velika pretpostavka (i još jedna pogrešna) je da odgovori moraju postojati.

Uzimajući u obzir moj argument, smatram da sada i službeno moram potvrditi svoje mišljenje da je ontološki status povijesti onaj narativne „izvedbe“. „Povijest“ je čin kreativnosti poput neke forme u književnosti – mogla bi također biti i film, ponovna izvedba, predavanje, članak u časopisu ili koju god drugu formu odaberete (kao i ovaj esej, koju god formu da ima – ispovjednu?). Moj argument je da se „povijest“ od sada nikada ne bi trebala miješati s „prošlošću“ tako da može biti samo „sadašnjost“ u izvedbi (na ovaj ili onaj način). Ontološki čin „historiziranja“ je izvedba estetske (iako

sadašnje i u većini slučajeva još uvijek književne) tvorevine. Dakle, ono što nadalje predlažem je da je povijest također i *umjetna* kulturološka pripovijest.

Pod *umjetnim* podrazumijevam da moramo prepoznati da je povijest pripovijest koju je napisao povjesničar i ima malo ili nikakve veze (barem koliko mi znamo) s realnošću prošlosti za razliku od pojedinačnog iskaza opravdanog uvjerenja. „Povijest“ nije „prošlost“ koja je rekonstruirana ili ponovno konstruirana. Povijest je pripovijest. Stoga prvo pitanje koje moramo postaviti kada se susretamo s bilo kojom povijesti, je pitanje o njezinoj prirodi i formi. Je li to pisana povijest, oblikovana kao znanstveni povijesni članak o prošlosti, ili ponovna izvedba, ili film, ili TV program, ili predavanje, ili rasprava u baru ili čavrljanje na autobusnoj stanici?

Oblikovanje prošlosti *kao* povijesti je ono što povjesničari čine. Prepoznavati *umjetnu* prirodu povijesti znači priznati da se prošlost mora „pretvoriti“ ili „oblikovati“ u povijest one ili ove vrste – u koje god svrhe. Dakle, pod *umjetnom* prirodom podrazumijevam njezinu stvorenu, performativnu i kulturološki funkcionalnu prirodu. Stoga se prošlost oblikuje u povijest koja ima svoj oblik, stil i funkciju.

Do mog literarnog (narativno-konstrukcionistički) sklopa došlo je, naravno prvenstveno zahvaljujući Haydenu Whiteu (i drugima koji su dolje navedeni), ali je još više učvršćen kada sam 1989. pročitao esej Davida Harlana u *American Historical Review*. Preporučam da to pročitate. Ono što želim reći jest da ne bi trebale postojati nikakve službene smjernice o „stvaranju povijesti“ danas. To je loša vijest za studente koji žele položiti svoje ispite, a koje neizbježno provode povjesničari određene vrste. No Harlanov esej me uvjerio da bi povjesničari jednostavno trebali zaboraviti pitanje „što je prava povijest?“ i priznati da – legitimno – postoje različite vrste povijesnog pisanja – ili druge vrste izvođenja prošlosti kao povijesti.

Danas ne smatram da bi autoritarizam epistemologije trebao biti prihvaćen, pa čak ni da biste doktorirali. U redu – nije dobra ideja za vas koji ovo čitate, a želite doktorat iz povijesti. No dopustite mi da vam kažem da ćete se sami morati probijati. Moje propagiranje stvaranja povijesti ni na koji način nije da savjetujem anarhiju ili da na neki način zanemarim ili izrazim nepoštovanje prema borbama ljudi u prošlosti (ili shvatiti kako na najbolji način steći doktorat iz povijesti). Govorim o povijesti, a ne o prošlosti. Stoga, što prije propupali povjesničar (vi?) prepozna da postoji više nego jedan pristup (primjerice, neki drugi osim empirijsko-analitičkog) to će (vi?) biti bolje spreman da donese neke važnije odluke za sebe.

Bio sam sretan – radio sam pravi doktorat društvenih znanosti iz područja povijesti, zatim čitao (u različito vrijeme) autore u koje spadaju White, Harlan, Jenkins, Foucault, Gramsci, Collingwood, Ricoeur, Rorty, Genette, Derrida, Cohen, Rosenstone, Ankersmit, Lyotard, i cijeli niz drugih filozofa povijesti i estetike. Neki od njih su po mom mišljenju neuvjerljivi, dok su drugi, recimo, bili više uvjerljivi. Kakav god da povjesničar želite postati – i dok priznajete da ste pod pritiskom sebi ravnih i da želite napredovati – budite iskreni u svojim odlukama. A ako odlučite da sam u krivu i profesor X je u pravu (tko god da profesor X na kraju bude), onda neka bude tako.

Sada bih također trebao reći da je biti političan važno. Pišite i razmišljajte sa strašću i uvjerenjem. Reći istinite podatke je krucijalno – ali to je jedini element kod onih koji žive i misle. Pretpostavljam da su epistemološka uvjerenja i moji politički nazori negdje i nekako povezani i ne mogu ih razdvojiti. Dakle, ja sam socijalist koji

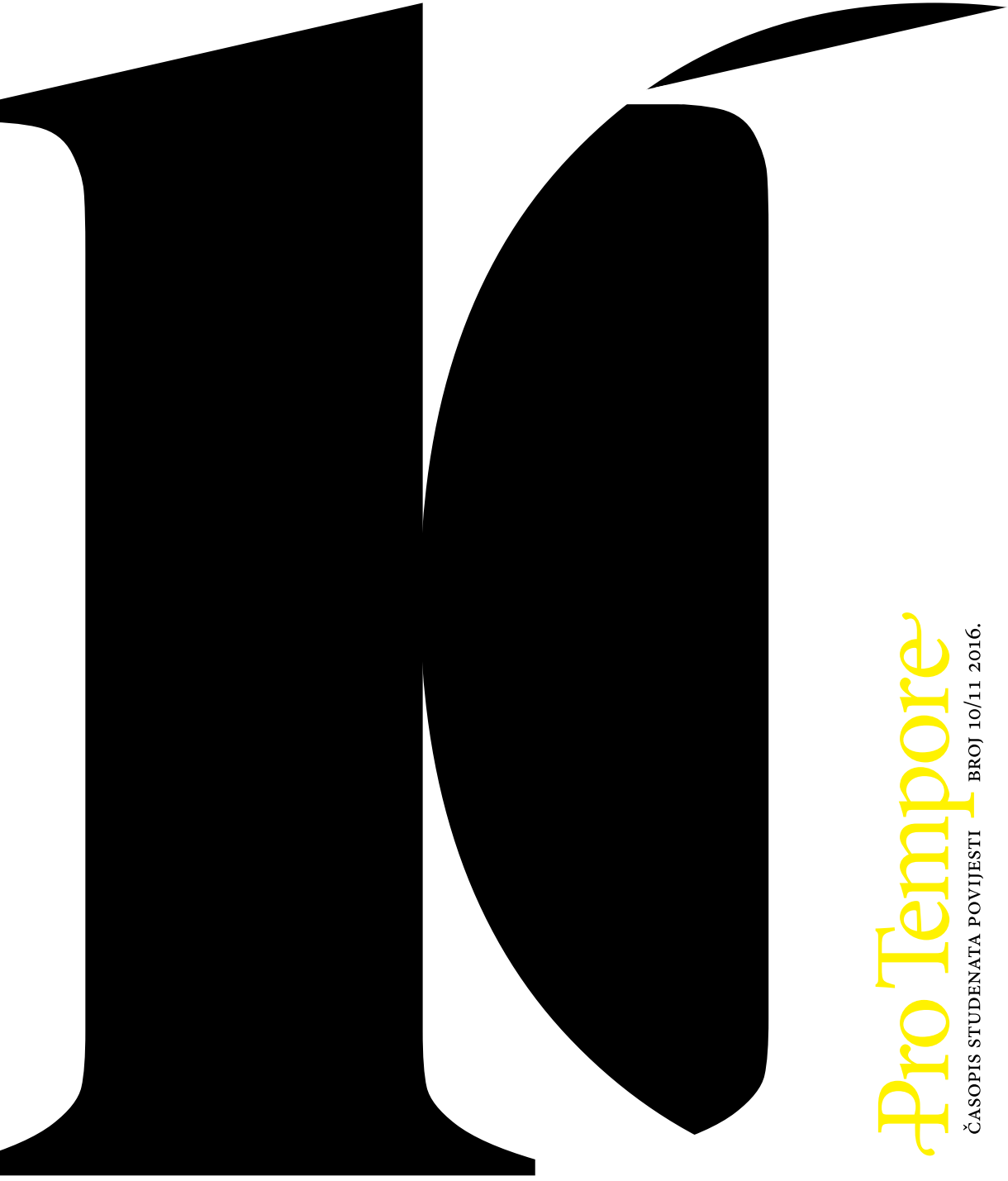
vjeruje u odgovornu etiku i nada se velikodušnosti duha. Ne slažem se s mnogim povjesničarima i s onim što misle o prirodi povijesti, no dok god mi daju prostora za razmišljanje i pisanje onda je to u redu. No nažalost previše povjesničara su do neke razine doktrineri koji smatraju da su stajališta poput mojih nepromišljena i da ostavljaju prostora za sve vrste neželjenih stvari – od onih koji poriču holokaust do... pa, sami popunite prazninu.

Kako sam i rekao, vjerujem u izricanje istine. Zašto bi itko želio lagati o realnosti prošlosti budući da je to itekako demonstrirano u pojedinačnom iskazu opravdanog uvjerenja? A ja vjerujem u zauzimanje moralnog stajališta. Pretpostavljam da je ovaj kratki esej neka vrsta intelektualne ispovijesti (možda su i sve povijesti takve – ovisi o tome kako ih definirate?) i priznajem da vjerujem u „lekcije prošlosti“. To je opasna i potpuno neodgovorna ideja jer nudi lažno vođenje temeljeno na obmanjujućem razmišljanju. Razradite vaše moralne odluke sada. Ne oslanjajte se na „povijesne pripovijesti“ osim ako ne priznajte način na koje su fabricirane i u koje svrhe.

Postoji jedna stvar ovdje koja se, po mom mišljenju, baš ne razumije kao što bi trebala. Isti korpus empirijskih podataka mogu proizvesti onoliko povijesnih i etičkih interpretacija koliko postoji povjesničara. To je onaj zloglasan/glasovit proces *poddeterminacije*. Sjećate se neke „povijesne debate“ na koju ste naišli? Ili još bolje, kome treba iscrpno akademsko razumijevanje prošlosti kako bi donosio načelne, moralne odluke sada i ovdje? Kada to ne bi bilo tako, onda bi veliki udio stanovništva bio moralno neupućen i vjerojatno nesposoban funkcionirati jer ne zna ništa o „realnosti“ prošlosti. A ono obratno bi se također moglo primijeniti – profesija povjesničara bili bi najmoralnija skupina u nama znanom svemiru.

Pretpostavljam da smo svi svjesni (a ako nismo, onda bismo trebali biti) da biti etičan ne znači biti objektivan. Nema smisla u skrivanju nečijih političkih nazora kako biste bili „dobar povjesničar“ (što god to značilo). To je kao da kažete da možete pisati povijest bez autorskog nametanja nekog kontekstualiziranja ili preferirane vrste argumenta. Kao što ribe plivaju u vodi, povjesničari plivaju u etici, ideologiji, kontekstualiziranju, oblikovanju, itd.

Dopustite da završim s komentarom od tri kratke rečenice. Prvo, sumnjam u konvencionalnu ideju da povijest funkcionira po načelu teorije korespondencije istine. Drugo, mišljenje da je povijest „pripovijedanje realista“ mi nema smisla. I na kraju, citiram Hayden Whiteovo briljantno shvaćanje (među mnogima koje ima) da se povijest zamišlja koliko se i nalazi. Kada malo bolje razmislim o tome, „povijest“ se nikada ne nalazi...

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI – BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
Godina VIII, broj 10-11, 2016.

Glavni i odgovorni urednik

Tomislav Brandolica

Zamjenik glavnog urednika

Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo

Tomislav Brandolica, Marta
Fiolić, Kristina Frančina, Marko
Lovrić, Valentina Nedeljko, Nikola
Seiwerth, Filip Šimetin Šegvić

Urednici pripravnici

Zvonimir Plavec, Vjenceslav
Rupčić, Porin Šćukanec Reznicek

Redakcija

Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Valentina Nedeljko, Zvonimir
Plavec, Vjenceslav Rupčić, Nikola
Seiwerth, Porin Šćukanec Reznicek,
Filip Šimetin Šegvić

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Ivo Goldstein
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tvrtko Jakovina
dr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Drago Roksandić
Marie Scatena, MA
akademik Arnold Suppan
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ Šoljan

Lektura i korektura

Gabrijela Detelj
Marta Fiolić
Ana Jelić
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić

Dizajn i priprema za tisak

DZN studio

Prijevodi s engleskog jezika

Tomislav Brandolica
Tina Miholjančan, prof.
Marija Marčetić
Ivan Markota
Krešimir Matešić
Judita Mustapić
Kristina Videković

Prijevodi s njemačkog jezika

Mirela Landsman Vinković
Filip Šimetin Šegvić
Azra Plićanić Mesić

Prijevodi s francuskog jezika

Jasna Čirić, prof.
Marta Fiolić
Marija Galić
Tea Šimičić

Prijevodi s talijanskog jezika

Tihana Filipčić
Loretta Lanča

Izdavač

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb

Tisak

Mediaprint – Tiskara Hrastić

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja
uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su omogućili:

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Studentski zbor
Sveučilišta u Zagrebu

Privatne donacije:

Vesna Miović, I. P., M. Č.

Redakcija časopisa Pro tempore
svim se donatorima iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci!

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
tomislav.brandolica@gmail.com